

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/9 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАЛАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANXOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOIIY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИН ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ Қўллаб-қувватлашнинг АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Холиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганович</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJIRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Raxmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Xayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджапбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҲОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Турсунов Мухиддин Болтаевич</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxiroyvna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI HIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Imotniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Минойиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOBIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фахриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Нихолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нулуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

IMPROVING THE SCIENTIFIC METHODOLOGY OF INVESTMENT ACCOUNTING IN ENTERPRISES

Abdullayev Altinbek Yangibayevich,

TSAU, Professor of the “Accounting, analysis and audit” department,
doctor of economic sciences, associate professor

Kholyorov Parda Sadullaevich,

TSAU, Senior teacher of the «Accounting, analysis and audit» department

Abstract. The article develops directions for improving the methodological aspects of investment accounting at a processing plant. The purpose of the study is to form an idea of the theoretical, methodological rules and tools for accounting for investments at a processing plant. The article analyzes retrospective indicators in order to increase the production of flour and compound feed at a processing plant, describes the technology of the influence of turnover and composition of investments (grain) on the increase in production, their general relationship and the level of influence on them. , development of models and algorithms for turnover and composition of investments (grain). In the study, by assessing the impact of investments (grain) on the efficiency of combined production of flour and compound feed, a decision-making mechanism for the joint production of flour and compound feed is proposed and an investment forecast for them for 2030 was developed.

Key words: investment accounting, flour and feed, turnover and investment structure, decision-making, increasing production efficiency, searching for internal reserves to reduce costs.

КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич,

ТДАУ «Бухгалтерия ҳисоби, таҳлил ва аудит» кафедраси
профессори, и.ф.д., профессор

Холиёров Парда Саъдуллаевич,

ТДАУ «Бухгалтерия ҳисоби, таҳлил ва аудит» кафедраси
катта ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада қайта ишлаш корхонасида инвестициялар ҳисобининг методологиясини такомиллаштириш йўналишлари ишлаб чиқилган. Тадқиқотнинг мақсади қайта ишлаш корхонасида инвестициялар ҳисобининг назарий, услубий қоидалари ва воситалари билан боғлиқ концепцияни шакллантирилган. Мақолада қайта ишлаш корхонасида ун ва ем маҳсулотларини кўпайтириш мақсадида ретроспектив кўрсаткичлар таҳлил қилинади, инвестициялар (дон) айланмаси ва таркибининг маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтиришга таъсир кўрсатиш технологияси тавсифланади, уларнинг умумий алоқадорлиги ва уларга таъсир кўрсатиш даражаси инвестициялар (дон) айланмаси ва таркибининг моделлари ва алгоритмлари ишлаб чиқилган. Тадқиқотда инвестициялар (дон)нинг ун ва омихта ем маҳсулотларини биргаликда комплекс ишлаб чиқариш самарадорлигига таъсирини баҳолаш орқали қарорлар қабул қилиш механизми, ун ва омихта ем маҳсулотларини биргаликда ишлаб чиқариш ва улар учун киритиладиган инвестицияларнинг 2030 йилга мўлжалланган прогнози ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: инвестициялар ҳисоби, ун ва ем маҳсулотлари, инвестициялар айланмаси ва таркиби, қарорлар қабул қилиш, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, харажатларни камайитириш учун ички захираларни излаш.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N16>

Кириш. Инвестициялар ҳисобининг илмий методологиясини такомиллаштириш ва амалиётга жорий этиш масаласи иқтисодиётда илмий–тадқиқот ишларининг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Бугунги кунда инвестициялар ҳисобини тадқиқ қилишнинг барча босқичларида ушбу муаммоларни ўрганишга жиддий эътибор қаратилмоқда. Шу кунга қадар ишлаб чиқаришни бошқариш амалиётида инвестициялар ҳисобининг методологиясини такомиллаштириш ва амалиётга жорий этиш бўйича муайян тажрибалар тўпланди.

Инвестициялар ҳисобининг илмий методологиясини такомиллаштиришда қуйидаги тамойилларга асосланиш тақозо этилади:

- 1) корхонанинг иқтисодий шароитларига максимал даражада мос келиши;
- 2) инвестициялар ҳисобидаги асосий элементларнинг бир-бири билан ўзаро боғлиқлиги;
- 3) инвестициялар ҳисобидаги асосий элементларнинг ўзаро таъсири;
- 4) инвестициялар ҳисобидаги элементларнинг самарадорлиги;
- 5) ишлаб чиқаришнинг яхлитилиги.

Ушбу тамойилларнинг барчаси инвестициялар ҳисобининг методологиясини ўрганиш объекти сифатида инвестициялар ҳисобидаги элементларнинг яхлитлиги, ички тузилишининг мураккаблиги, элементларнинг ташқи муҳит билан ўзаро боғлиқлигини кўрсатади.

Тизимли ёндашув тамойилларига кўра, инвестицияларни ҳисобга олиш методологиясини такомиллаштиришнинг асосий шarti унинг ташқи омиллар билан бевосита чамбарчас боғлиқлигидир.

Демак, инвестициялар ҳисобининг методологиясини такомиллаштиришдан асосий мақсад ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва харажатларни камайитиришда ишлаб чиқариш ички захираларни излаш, ички салоҳиятдан оптимал фойдаланиш, иқтисодий самарадорликка эришишдан иборат.

Корхонада маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг интенсив ўсиши инвестициялар айланмаси ва таркибининг ўзгариши ҳамда таъсир кўрсатувчи омиллар ҳисобига таъминланади. Бунда айнан, инвестициялар айланмаси ва таркибининг илмий асослаб берилиши муҳим ўрин тутди. Мақсадимиз - корхонада инвестициялар (дон) айланмаси ва таркибининг бир-бири билан ўзаро боғлиқ элементларини яхлит тизимга келтиришдан иборат. Бунда ишлаб чиқариш дастурининг ўзагини – инвестициялар (дон) айланмаси ва таркиби ташкил этади.

Республикаимизнинг корхоналарни ривожлантиришнинг ҳозирги ҳолати озик-овқат хавфсизлиги ҳамда чорва озуқаларини ишлаб чиқаришдаги жиддий камчиликларни таҳлил қилиш ва бартараф этиш билан тавсифланади. Дон маҳсулотлари ишлаб чиқаришдаги бу каби камчиликларга инвестициялар айланмаси ва таркибининг паст даражадалиги, номукамал режалаштириш, ишлаб чиқариш ва бошқарувни ташкил этиш тамойилларининг бузилиши сабаб бўлмоқда. Ушбу

масаланинг ечимини топишда инвестициялар (дон) айланмаси ва таркибининг илмий асослаб берилиши ёрдам беради[14; Б. 12-15].

Адабиётлар таҳлили ва методология. Инвестициялар ҳисобининг илмий методологиясини такомиллаштириш ва амалиётга жорий этиш муаммолари бўйича Сташкова И.В., Конева А.А., Мирошниченко Т.А., Павлова С.А., Прохорова Э.Л., Гутова А.В., Дранишникова Д.Н. каби иқтисодчи олимлар томонидан илмий тадқиқот олиб борганлар. Хусусан, Сташкова И.В. пул айланмасининг иқтисодий моҳияти, амалга ошириш шакллари, бошқарувдаги ролининг яхлитлик концепциясини шакллантирган; қора металлургия корхоналарида пул айланмасини шакллантириш ва улардан фойдаланишнинг умумий ва ўзига хос қонуниятларини аниқлаб берган; қора металлургия корхоналарининг молиявий аҳволи, ликвидлилик, тўлов қобилияти ва рентабеллик кўрсаткичлари ўртасидаги бевосита боғлиқликни акс эттирувчи кўрсаткичларнинг баҳолаш тизимини таклиф этган; капитал усулидан фойдаланган ҳолда пул айланмасини баҳолашда яратилган моделларга киритилган коэффицентларни ҳисоблаш алгоритмларини ишлаб чиққан; барқарор рентабелли корхоналар томонидан тўлов қобилиятини йўқотиш хавфини олдини олиш ва камайтиришга қаратилган фаолият турлари бўйича пул айланмаси таркибини ҳисобга олган ҳолда фойдани тақсимлаш бўйича бошқарув қарорларини қабул қилиш учун тавсиялар ишлаб чиққан[12; Б.110 – 116].

Конева А.А. бозор иқтисодиёти шароитида пул айланмасининг моҳиятини асослаб берган, пул маблағлари айланма ҳаракатини бухгалтерия регистрларида акс эттиришни такомиллаштириш бўйича тавсиялар берган; балансдан ташқари ҳисобварақларда пластик карточкаларни ҳисобга олишнинг услубияти ишлаб чиқилган, Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари талабларини ҳисобга олган ҳолда пул айланмаси тўғрисидаги ҳисоботни тузиш бўйича услубий тавсиялар ишлаб чиққан; пул айланмасининг ретроспектив таҳлилини амалга ошириш билан боғлиқ методологик ёндашувни математик жиҳатдан тавсифлаган; пул айланмасининг прогноз методологиясини қишлоқ хўжалиги корхоналари фаолияти хусусиятларига мослаштирган[6; Б. 130 - 136].

Мирошниченко Т.А. қишлоқ хўжалиги корхоналарида пул айланмасини бошқариш методологиясини тизимлаштирган; касса ҳисобварақлари учун бухгалтерия ҳисобининг регистрларини ишлаб чиққан, касса ҳисобварақларида маблағлар кирими ва чиқими, корхонанинг фаолият турлари бўйича дебет ва кредит айланмаси, пул маблағларининг келиб тушиши ва харажатларнинг йўналишларини изоҳлаб берган[9;Б.83-92].

Павлова С.А. капитал рентабеллигининг мавжуд моделларини кенгайтириш орқали пул айланмасини оптималлаштиришда омилкор моделни ишлаб чиққан; чакана савдо корхоналарининг дебиторлик қарзлари таркибини аниқлашга янгича ёндашувлар ва улар асосида корхоналарнинг дебиторлик қарзларини оптималлаштириш бўйича тавсиялар таклиф этган; ялпи даромадни кўпайтириш ва харажатларини тақсимлаш орқали камайтириш, корхонанинг пул айланмасини оптималлаштириш орқали чакана савдонинг ўзига хос хусусиятлари бўйича тизим таклиф этган[10; Б. 47 - 63].

Прохорова Э.Л. молиявий беқарорлик шароитида пул муомаласининг хусусиятлари унинг иқтисодий мазмунига нисбатан мавжуд назарий ёндашувларни тизимлаштирган; пул айланмаси концепциясига мавжуд ёндашувлардан фарқли, аниқ мақсад ва вазифалар, функцияларни амалга ошириш учун режалаштириш, ташкил этиш, ҳисобга олиш ва тартибга солиш, рағбатлантириш, назорат қилиш, бошқариш жараёнларини киритган; тўлов инқирозини ҳал қилишнинг асосий усуллари ва воситаларини таснифлаш асосида уларнинг пул айланмаси балансига таъсирининг самарадорлиги таҳлил қилинган; Федерал Ҳисоб палатаси томонидан саноат корхоналарининг векселларини ҳисобга олиш учун фойдаланишга асосланган вексел айланишини тартибга солишнинг оригинал схемасини таклиф этган[11; Б. 27 - 39].

Аммо қайта ишлаш корхоналарида комплекс ишлаб чиқариш ҳисобининг методологиясини такомиллаштириш, ун ва омихта ем маҳсулотларини биргаликда ишлаб чиқаришга сарфланган харажатлар ва асосий ишлаб чиқариш фондининг ўртача ва юқори даражадаги самарадорлиги, чекланган ресурслар билан таъминлаш даражаси, инвестициялар (дон) айланмаси ва таркибини баҳолаш билан боғлиқ қарорлар қабул қилиш, ун ва омихта ем маҳсулотларини биргаликда ишлаб чиқаришга йўналтирилган инвестицияларнинг 2030 йилга мўлжалланган прогнози ва сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришнинг оптимал вариантлари илмий усуллар асосида асосланмаган.

Ушбу мақсадни амалга ошириш учун инвестициялар ҳисобининг методологик жиҳатлари устида тўхталамиз. Инвестициялар айланмаси ва таркибига математик тавсиф беришда корхонанинг инвестициялари таркибини қуйидаги кўрсаткичлар орқали ифодалаймиз: корхонанинг ўз маблағлари (соф фойда, амортизация ажратмаси); корхонага жалб қилинган маблағлар (хорижий инвестициялар, мулкка тенглаштирилган манбалар, суғурта товонлари, акциядорларнинг маблағлари, бюджет маблағлари, акцияларни жойлаштириш (IPO), кредитлар); корхонанинг қарз маблағлари (хорижий инвестициялар, тижорат кредитлари, банк кредитлари, марказлаштирилган кредитлар, лизинг, форфейтинг, франчайзинг, лойиҳаларни молиялаштириш) ва бошқа. Инвестициялар айланмаси ва таркиби муддатлилик, таъминланганлик, тўловчанлик, қайтаришлик, мақсадли ишлатилиши каби тамойилларга таянади.

Инвестицияларнинг ҳар бир гуруҳида айланма ҳаракатни тавсифловчи миқдор ва сифат кўрсаткичларини эътиборга олиш зарур. Муайян давр (вақт)да инвестициялар айланмаси ва таркибидаги гуруҳларнинг бошланғич қолдиғи тўлиқ ёки қисман янгиланиши шарт. Инвестициялар айланмаси ва таркибининг янгиланиши инвестициялар айланмасининг кирими (ўз маблағлари, жалб қилинган маблағлар, қарз маблағлари, бошқа маблағлар) ва чиқими бўйича дастлабки ҳолатларнинг ўзгаришини кўзда тутати.

Инвестициялар айланмаси ва таркиби тўлиқ янгиланганда уларнинг бошланғич қолдиғи айланма ҳаракатнинг чиқим қисмида тўлиқ ҳисобга олинади. Улар қисман - қисман янгиланганда эса айланма ҳаракатнинг чиқим қисмидан фойдаланилмайди ёки ушбу гуруҳда ўзгармас ҳолатда қолади.

Амалда инвестициялар айланмаси ва таркибини ҳисоблашда баланс усулидан фойдаланилади. Инвестициялар айланмаси ва таркибида стандарт фундаментал

шартлар ҳисобга олинади. Қуйида инвестициялар айланмаси ва таркибининг стандарт фундаментал шартлари таркиби (алгоритмлар) ишлаб чиқилган:

1. Инвестициялар кими (I_{ik}) корхонанинг ўз маблағлари (I_{om}), қарз маблағлари (I_{qm}), жалб қилинган маблағлари (I_{jm}) ва бошқа маблағларни (I_{bm}) ташкил этади:

$$I_{ik} = I_{om} + I_{qm} + I_{jm} + I_{bm}.$$

2. Инвестициялар чиқими (I_{ich}) хом ашёлар қиймати (I_{xq}), ишлаб чиқариш таннархи (I_{it}), давр харажатлари (I_{dx}), молиявий фаолият харажатлари (I_{mx}) ва бошқа маблағлардан (I_{mb}) иборат:

$$I_{ich} = I_{xq} + I_{it} + I_{dx} + I_{mx} + I_{mb}$$

3. Режа даври бошига киритилган инвестициялар (I_{ki}) билан ким қилинган инвестициялар (I_{ik}) йиғиндиси режа даврининг охирига киритилган инвестициялар (I_{ik}) билан чиқим қилинган инвестициялар (I_{chi}) йиғиндисига тенг бўлиши шарт

$$I_{ki} + I_{ik} = I_{ich} + I_{chi}.$$

4. Инвестициялар ҳажми (I_{ih}) корхонанинг ўз ихтиёридаги соф фойда (I_{sf}), амортизация ажратмаси (I_{aa}), хорижий инвестициялар (I_{xi}), мулкка тенглаштирилган манбалар (I_{tm}), суғурта товонлари (I_{st}), акциядорларнинг маблағлари (I_{am}), бюджет маблағлари (I_{bm}), акцияларни жойлаштириш (I_{aj}), тижорат кредитлари (I_{tk}), банк кредитлари (I_{bk}), марказлашган кредитлар (I_{mk}), лизинг (I_{lz}), форфейтинг (I_{ff}), франчайзинг (I_{fr}), лойиҳаларни молиялаштириш (I_{lm}) ва бошқа инвестициялар (I_{bh}) турига тенг

$$I_{ih} = I_{sf} + I_{aa} + I_{xi} + I_{tm} + I_{st} + I_{am} + I_{bm} + I_{aj} + I_{tk} + I_{bk} + I_{mk} + I_{lz} + I_{ff} + I_{fr} + I_{lm} + I_{bh}$$

5. Маҳсулотни сотишнинг ялпи фойдаси (зарари) (MD_{yf}) - маҳсулотларни сотишдан тушган соф тушум (MD_{st}) билан сотилган маҳсулот таннархининг (MD_{mt}) фарқига тенг

$$MD_{yf} = MD_{st} + MD_{mt}.$$

6. Давр харажатлари (DX_{dx}) сотиш харажатлари (SX_{sx}), маъмурий сотиш харажатлари (MX_{mx}), бошқа операцион харажатлар (OX_{ox}) ва келгусида солиққа тортиладиган базадан чиқариладиган ҳисобот даври харажатларининг (KX_{kx}) йиғиндисига тенг бўлиши шарт

$$DX_{dx} = SX_{sx} + MX_{mx} + OX_{ox} + KX_{kx}.$$

7. Асосий фаолиятнинг фойдаси (зарари) (AD_{af}) маҳсулот сотишнинг ялпи фойдаси (зарари) (MD_{yf}) билан асосий фаолиятнинг бошқа даромадлари (AD_{fb}) йиғиндиси давр харажатлари (DX_{dx}) ўртасидаги фарққа тенг

$$AD_{af} = MD_{yf} + AD_{fb} - DX_{dx}$$

8. Молиявий фаолият бўйича даромадлар (DM_{fd}) дивидендлар шаклидаги даромадлар (DM_{dd}), фоизлар шаклидаги даромадлар (DM_{fsh}), узоқ муддатли молиявий лизингдан олинган даромадлар (DM_{ld}), валюта курси фарқидан олинган даромадлар (DM_{vk}), молиявий фаолият бўйича бошқа даромадлар (DM_{bf}) йиғиндисига тенг

$$DM_{fd} = DM_{dd} + DM_{fsh} + DM_{ld} + DM_{vk} + DM_{bf}$$

9. Молиявий фаолият бўйича харажатлар (XM_{fx}) фоизлар шаклидаги харажатлар (XM_{fsh}), узоқ муддатли молиявий лизинг бўйича фоизлар шаклидаги харажатлар (XM_{lf}), валюта курси фарқидан зарарлар (XM_{vk}), молиявий фаолият бўйича бошқа харажатлар (XM_{bx}) йиғиндисига тенг

$$XM_{fx} = XM_{fsh} + XM_{lf} + XM_{vk} + XM_{bx}$$

10. Умумхўжалик фаолиятининг фойдаси (зарари) (UF_{fz}) асосий фаолиятнинг фойдаси (зарари) (AF_{fz}), молиявий фаолият бўйича даромадлар (DM_{fd}) йиғиндиси билан молиявий фаолият бўйича харажатлар (XM_{fx}) ўртасидаги фарққа тенг

$$UF_{fz} = AF_{fz} + DM_{fd} - XM_{fx}$$

11. Ҳисобот даврининг соф фойдаси (зарари) (SF_{fz}) фойда солиғи тўлангунга қадар фойда (зарар) (FS_{fz}), фойда солиғи (SF_{fs}) ҳамда фойда ҳисобидан тўланадиган солиқлар ва йиғимлар (FC_{sy}) фарқига тенг

$$SF_{fz} = FS_{fz} - SF_{fs} - FC_{sy}$$

12. Инвестициялар рентабеллик даражаси (IR_{rd}) соф фойда (SF_{fz}) ва амортизация ажратмаси йиғиндисининг (AA_{rd}) инвестициялар ҳажмига (I_{ix}) бўлган нисбат

$$IR_{rd} = (SF_{fz} + AA_{rd}) * 100\% : I_{ix}$$

13. Инвестицияларни қоплаш муддати (IT_{km}) инвестициялар ҳажмининг (I_{ix}) соф фойдага (SF_{fz}) бўлган нисбат

$$IT_{km} = I_{ix} : SF_{fz}$$

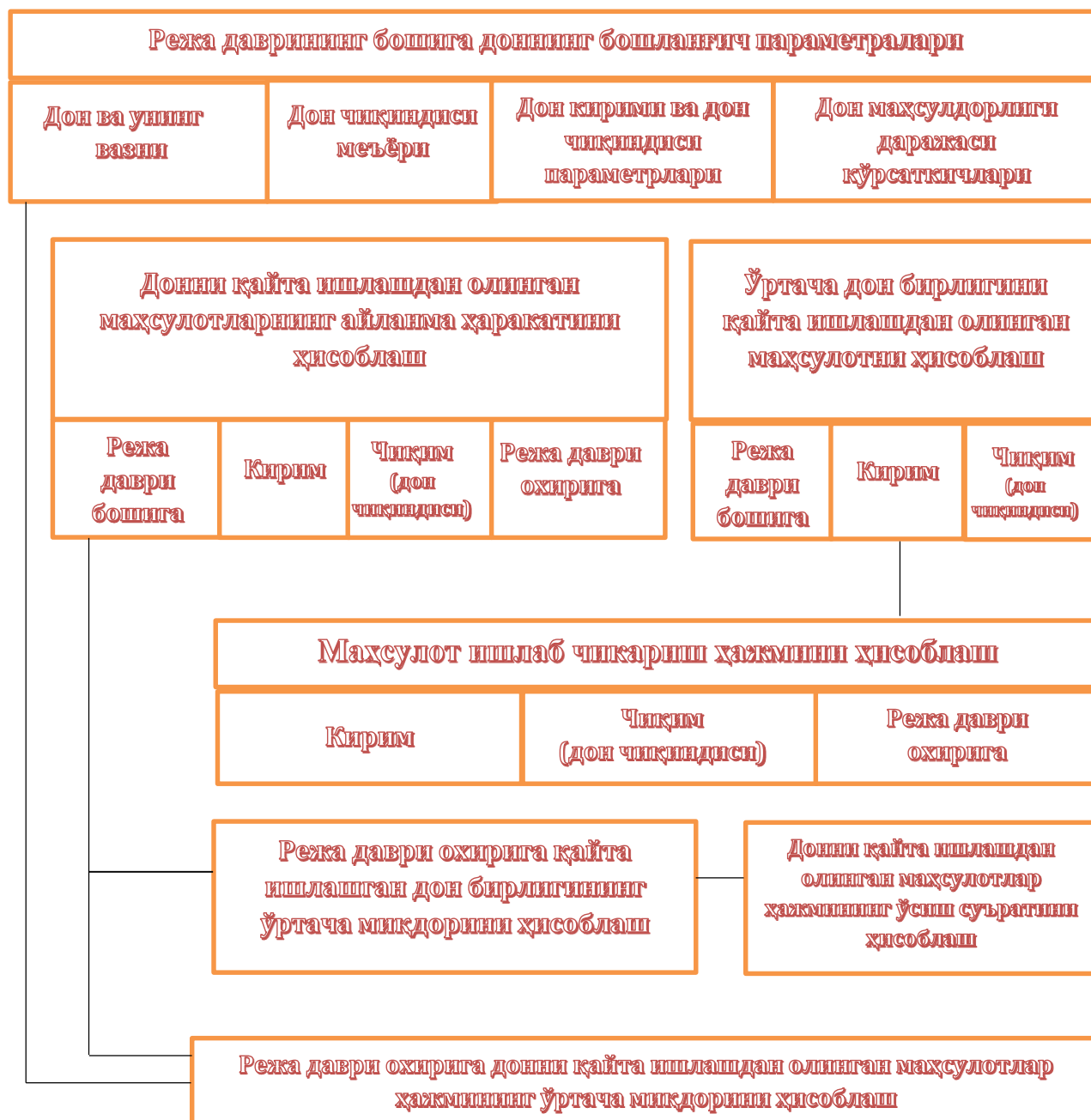
14. Инвестициялар айланмасининг шартлари қуйидаги тенгсизликлар кўринишида ифодаланади:

$$I_{ik} > I_{ich}; \quad MD_{st} > MD_{mt}; \quad (MD_{yf} + AD_{fb}) > DX_{dx}; \\ (AD_{af} + DM_{fd}) > XM_{fx}; \quad FS_{fz} > (SF_{fz} - FC_{sy}).$$

Демак, ушбу модель ва алгоритмлар маълум бир давр (ой, чорак, йил) учун инвестициялар айланмаси ва таркибини тузиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Инвестициялар айланмаси ва таркибининг типик шартлари, айланма ҳаракатнинг режа даврига хос хусусиятлари миқдор ва сифат жиҳатдан ҳисобга олиб умумлаштирилади.

Муҳокама ва натижалар. Корхонада инвестицияларнинг айланма ҳаракати дон айланма ҳаракатига жиддий таъсир кўрсатади ва тизимдаги муаммоларини ҳал қилишга ёрдам беради. Доннинг ойлик айланма ҳаракати маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва сотиш ҳажмини ҳамда ҳар қандай даврда ҳам маҳсулотлар унумдорлигини аниқлаб беради. Ойлик айланма ҳаракати ишлаб чиқаришни оператив бошқариш ва ташкил этиш талабларига максимал даражада жавоб беради. Чораклик дон айланма ҳаракати йиллик дон айланма ҳаракатини тузишдаги оралиқ босқич сифатида хизмат қилади. Чораклик айланма ҳаракатида ойлик дон айланма ҳаракати кўрсаткичлари акс эттирилади. Доннинг йиллик айланма ҳаракати йил давомида дон айланма ҳаракатини ифодаловчи умумий ҳужжатдир. Доннинг айланма ҳаракати тўхтаганда эришилган натижалар умумлаштирилиб, ишлаб чиқариш ва сотиш кўрсаткичлари аниқланади (1-расм).

Компютерда экспериментал ҳисоб-китобларни амалга ошириш учун функционал таъминот, дастурий таъминот, ахборот таъминоти ва бошқа ташкилий-услубий чоратадбирлар ишлаб чиқилди.

1 – расм. Дон маҳсулотлари айланмасининг умумий схемаси.

Ҳисоблашнинг функционал таъминоти қайта ишлаш корхонаси фаолиятининг шартлари ва хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда дон ишлаб чиқариш дастурига доир моделлар ва алгоритмларга асосланади. Моделлар билан алгоритмлар ўртасидаги муносабатлар ягона ахборотлар базаси асосида таъминланади. Ягона ахборотлар базаси ахборот таъминотининг негизини ташкил этади. Ахборотларга ишлов бериш бўйича ахборот базаларининг таркибига киритиладиган ва чоп этиладиган маълумотлар алоҳида гуруҳларга ажратилади. Киритиладиган маълумотлар тўплами корхонанинг молиявий ҳисоботлари, бухгалтерия ҳисоби, меъёрлар ва бошқа шу каби маълумотлардан иборат бўлади.

Компютердаги маълумотлар орқали дон ишлаб чиқариш дастурининг ҳисоб-китоблари ҳамда иқтисодий кўрсаткичлар ҳолати таҳлил қилинади. Дон ишлаб чиқариш дастуридаги иқтисодий кўрсаткичларнинг оптимал қийматлари қабул

қилинган чегаралар доирасида дастлабки параметрларни қайта ўзгартиришлар киритиш орқали шакллантирилади.

Оралиқ ҳисоб-китоб итерацияси (цикли)дан сўнг олинган натижалар версияси чоп этилади. Олинган натижаларнинг қониқиш даражасига қараб, экспериментатор тажрибани давом эттириш ёки тугатиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Ахборотни қайта ишлаш учун республикадаги бир қатор қайта ишлаш корхоналарининг ташкилий, ишлаб чиқариш ва хўжалик фаолиятини ўргандик. Дон ишлаб чиқариш дастурига таъсир этувчи омилларнинг таъсирини объектив ва субъектив гуруҳга ажратдик. Объектив гуруҳга табиий-иқлим шароитлар; корхонанинг ишлаб чиқариш йўналишлари; моддий-техника базаси ва ишлаб чиқариш технологияси ҳолати; дон нави; корхонанинг молиявий аҳволи киради.

Субъектив гуруҳга қайта ишлаш корхоналари фаолиятнинг ҳолатини ўрганиш ва таҳлил қилиш имконияти; дон бўйича қабул қилинган қарорларнинг илмий асосланганлиги; ходимларнинг моддий ва маънавий рағбатлантиришини ташкил этиш; дон ва бошқа ресурсларга ижобий муносабатда бўлиш ва улардан самарали фойдаланишни рағбатлантириш ташкил этади.

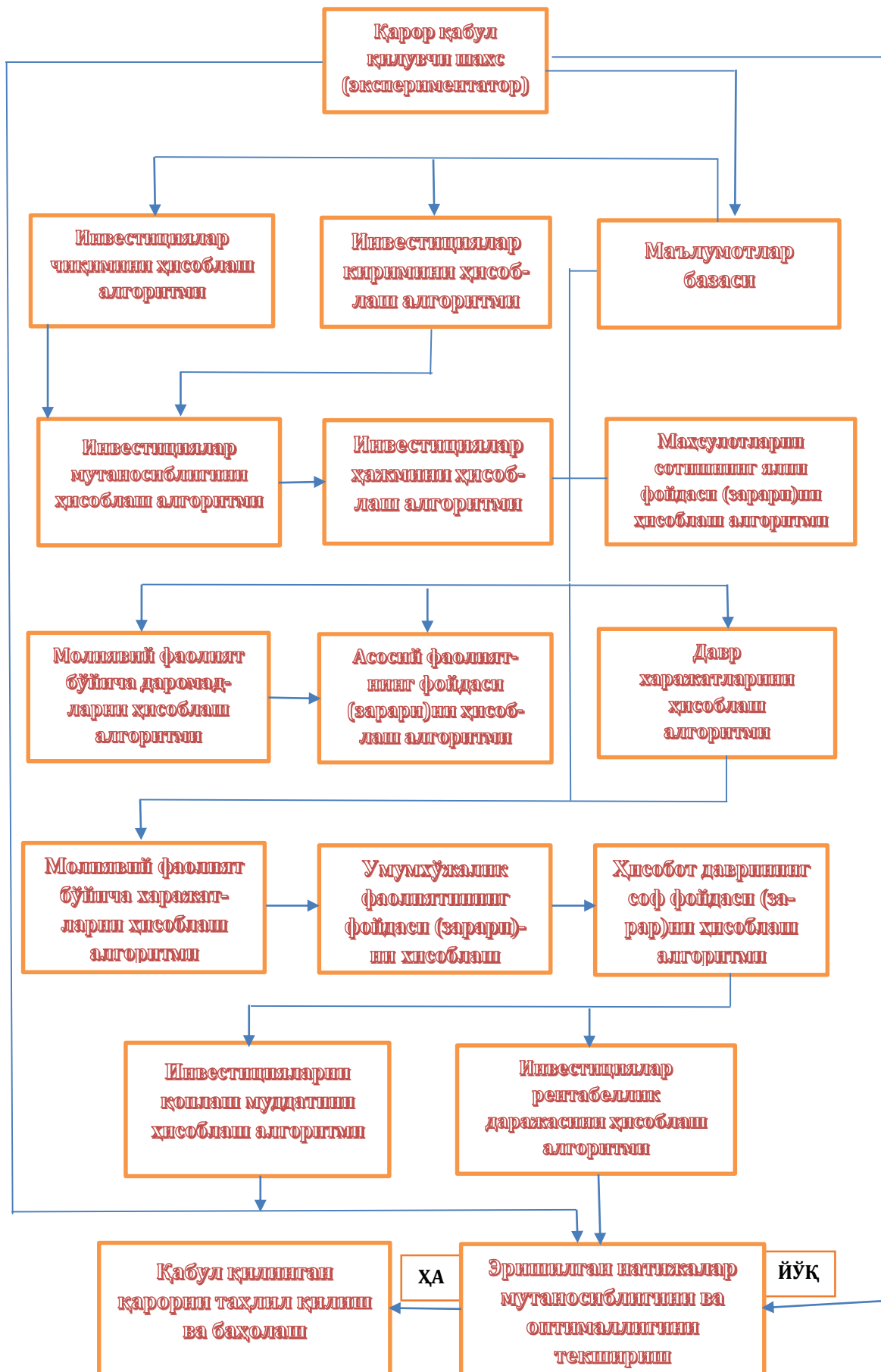
Дон ишлаб чиқариш дастурини шакллантиришда ҳар бир гуруҳ алоҳида кўриб чиқилади ва якуний натижалар корхона даражасида умумлаштирилади. Дон ишлаб чиқариш дастурининг асосий мақсад корхоналарининг ишлаб чиқариш салоҳиятидан самарали фойдаланишни ҳисобга олган ҳолда дон маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг максимал ҳажмини аниқлашдан иборат.

Турли даражадаги менежерлар бошқарув ҳисобининг маълумотларига асосланган ҳолда қайта ишлаш корхоналари фаолиятини тезкор назорат қилиб боради. Улар қайта ишлаш корхоналарида реал вақт режимида давом этаётган жараёнларни кузатиб боради, харажатларнинг кўпайишига ва рентабелликнинг пасайишига олиб келадиган камчиликларни бартараф этиш учун ўз вақтида чоралар кўради.

Бунинг учун бошқарув ҳисоби маъмурий бошқарувнинг турли даражадаги менежерларини ахборот билан таъминлаши, раҳбарлар ва мутахассисларнинг масъулият даражаси ва ҳуқуқларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқаришни бошқариш масалаларини ҳал қилишга қаратишлари шарт.

Қайта ишлаш корхонаси қабул қилган қарорларнинг самарадорлиги, уларнинг маҳсулотлар таннархи ва молиявий натижаларига таъсири тўғрисидаги ахборотга эга бўлиши лозим. Улар ахборотлардан фойдаланиш орқали қайта ишлаш корхоналари хўжалик фаолиятининг ички назоратини самарали ташкил этиши, корхонанинг иқтисодий барқарорлигини таъминлаши ва бу борада тезкор бошқарув қарорларини қабул қилишлари мумкин [1;2;3;4;5; Б. 1316, 1547, 76, 84].

2 – расм. Инвестициялар айланмаси ва таркибини баҳолаш механизми

Ушбу мақсадни амалга ошириш учун биз масаланинг тизимли ахборот ва мантикий алоқалар қоидасига асосланиб, дастурий таъминот ёрдамида қайта ишлаш корхоналарида инвестициялар (дон) айланмаси ва таркибининг самарадорлигини баҳолаш схемасини ишлаб чиқдик (1-расм).

Қайта ишлаш корхоналарида ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш масаласининг ечимларини топиш алгоритмлари ва моделини туздик. Уларни реализация қилиш орқали қўйилган масаланинг ечимли параметрларини шакллантирдик. Ушбу параметрлардан баъзи бирлари ҳисоблашнинг кейинги босқичларида прогноз ва аналитик масалалар мақбул ечим параметрлари сифатида фойдаланилади.

Қайта ишлаш корхоналарида ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш билан боғлиқ барча кўрсаткичлар мутаносибликка эришилгандан сўнг, турли даражадаги менежерлар муқобил вариантлар бўйича қабул қилинган қарор натижаларини қиёсий баҳолайди.

Агар ҳосил бўлган муқобил сценария вариантларидан биронтасининг натижаси қаноатлантирмаса, турли даражадаги менежерлар маълумотлар базасига қайтадан мурожаат қилади, миқдорий шаклдаги янги массив маълумотлардан фойдаланиб алгоритмлар ва моделларни реализация қилади.

Корхонада ишлаб чиқариш самарадорлиги масаласининг ижобий натижалари сценария вариантлари ёрдамида топилгунга қадар процедура давом этаверади. Маълумотлар базаси қайта ишлаш корхонанинг иқтисодий шарт-шароитларини тизимли ҳисобга олган ҳолда ахборотлардан фойдаланиш имкониятини кўзда тутади.

Инвестициялар айланмаси ва таркибини кўп вариантли таҳлил қилиниши мутаносиб қарорлар қабул қилишга олиб келади. 1-жадвалда «Дўстлик дон маҳсулотлари» АЖ инвестициялари айланмаси ва таркибини ҳисоблаш алгоритмларининг параметрларини тавсифловчи маълумотлар (шартли бирликда (сўм/тн)) келтирилган.

Маълумотларга кўра, йил бошида инвестициялар жами 1 232 876 сўмни, шундан ун маҳсулоти учун 782 298 сўм ёки 60,98%, омихта ем учун эса 500 578 сўм ёки 39,02% ни ташкил этади.

Корхонанинг ўз маблағлари манбаи жами 1 739 826 сўмни, шундан ун маҳсулоти учун 1 138 269 сўм ёки 63,07%, омихта ем учун эса 601 557 сўм ёки 36,93% ни, қарз маблағлари жами 635 030 сўмни, шундан ун маҳсулоти учун 321 884 сўм ёки 48,11%, омихта ем учун эса 313 146 сўм ёки 51,89% ни, жалб қилинган маблағлар жами 550 419 сўмни, шундан ун маҳсулоти учун 339 560 сўм ёки 59,23%, омихта ем учун эса 210 859 сўм ёки 40,77% ни, бошқа маблағлар жами 594 079 сўмни, шундан ун маҳсулоти учун 382 551 сўм ёки 61,54%, омихта ем учун эса 211 528 сўм ёки 37,99% ни ташкил этади.

**1-жадвал. «Дўстлик дон маҳсулотлари» АЖ нинг инвестициялари
айланмаси ва таркибининг ҳисоб-китоби***

Кўрсаткичлар	Ун маҳсулоти		Омихта ем маҳсулоти		Жами
	сўм	%	сўм	%	
Йил бошига қолдиқ	782 298	60,98	500 578	39,02	1 282 876
Кириш:					
ўз маблағлар манбаи	1 138 269	<u>63,07</u> <u>52,16</u>	601 557	<u>36,93</u> 44,99	1 739 826
қарз маблағлари	321 884	<u>48,11</u> <u>14,75</u>	313 146	<u>51,89</u> <u>23,42</u>	635 030
жалб қилинган маблағлар	339 560	<u>59,23</u> <u>15,56</u>	210 859	<u>40,77</u> 15,77	550 419
бошқа маблағлар	382 551	<u>61,54</u> <u>17,53</u>	211 528	<u>37,99</u> <u>15,82</u>	594 079
Жами	2 182 264	<u>59,56</u> 100	1 337 090	<u>40,44</u> 100	3 519 354
Чиқим:					
ишлаб чиқариш таннари	2 038 706	<u>62,38</u> 95,29	1 229 454	<u>37,62</u> 91,95	3 268 160
давр харажатлари	95 635	<u>47,41</u> 4,47	104 026	<u>52,09</u> 7,78	199 660
молиявий фаолият харажатлари	5 135	<u>58,60</u> 0,24	3 610	<u>41,40</u> 0,27	8 745
бошқа маблағлар	0,00		0,00		0,00
Жами	2 139 475	<u>61,54</u> 100	1 337 090	<u>38,46</u> 100	3 476 565
Йил охирига қолдиқ	825 087	56,49	500 578	43,51	1 325 665

*«Дўстлик дон маҳсулотлари» АЖ нинг молиявий ва статистик маълумотлари асосида тузилган.

Корхонада маҳсулот ишлаб чиқариш таннари жами 3 268 160 сўмни, шундан ун маҳсулоти учун 2 038 706 сўм ёки 62,38%, омихта ем учун эса 1 229 454 сўм ёки 37,62% ни, давр харажатлари жами 199 660 сўмни, шундан ун маҳсулоти учун 95 635 сўм ёки 47,41%, омихта ем учун эса 104 026 сўм ёки 52,09% ни, молиявий фаолият харажатлари жами 8 745 сўмни, шундан ун маҳсулоти учун 5 135 сўм ёки 58,60%, омихта ем учун эса 3 610 сўм ёки 41,40% ни ташкил этади.

Инвестициялар таркиби ун ва омихта ем маҳсулотлари таркиби ва манбаларига нисбатан фарқланади.

2-жадвалда итерация вариантлар бўйича ун ва омихта ем маҳсулотлари бўйича эришиладиган фойда маълумотлари келтирилган. Экспериментал ҳисоб-китоблар ун ва омихта ем маҳсулотларининг самарадорлик кўрсаткичларини ифодалайди. Экспериментал натижалар келгусида режалаштириш давлари учун инвестиция айланиши ва таркиби самарадорлигини кўрсатади.

2 – жадвал. «Дўстлик дон маҳсулотлари» АЖ да маҳсулот сотишдан олинган фойданинг муқобил вариантлари бўйича ҳисоб-китоблар

Кўрсаткичлар	2023 й. ҳақиқатда, минг сўм	Итерация бўйича ҳисоб-китоб вариантлари, минг сўм			2023 й. ҳақиқатга нисбатан ҳисоб-китоб вариантлари, %		
		1	2	3	1	2	3
Фойда	1 364 302	1 379 941	1 396 859	1 424 108	101,15	102,39	104,38
шундан:							
ун маҳсулоти	445 813	454 700	464 675	472 533	101,99	104,23	105,99
омихта ем маҳсулоти	918 489	925 241	932 184	951 575	100,74	101,49	103,60

Экспериментнинг давомийлиги киритиладиган маълумотларни жамлаш ва қайта ишлаш, итерациялар сони, ун ва омихта ем маҳсулотлари турларининг омиллар билан боғлиқ. Экспериментларини жорий этиш ун ва омихта ем маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кўпайтириш, чекланган ресурслардан самарали фойдаланиш захираларини излаш, қабул қилинган қарорларнинг асослилигини таъминлаш, иқтисодий кўрсаткичлар мутаносиблигини таъминлаш имконини беради.

«Дўстлик дон маҳсулотлари» акциядорлик жамиятида ретроспектив кўрсаткичлар асосида ун ва омихта ем маҳсулотлари ва уларга таъсир этувчи омиллар ҳажми ва улардан олинadиган соф фойданинг прогноз кўрсаткичларини ишлаб чиқдик (5-жадвал). Маълумотларга кўра, 2024 – 2030 йилларда «Дўстлик дон маҳсулотлари» акциядорлик жамиятида ун маҳсулоти 72 335 430 минг сўмдан 80 783 934 минг сўмга, омихта ем маҳсулотлари 23 489 506 минг сўмдан 27 335 812 минг сўмга кўпайиши тахмин қилинади. Аммо ушбу миқдордаги ун маҳсулотини ишлаб чиқариш учун корхонага сарфланадиган инвестициялар 54 660 734 минг сўмдан 58 892 664 минг сўмгача, омихта ем маҳсулотини ишлаб чиқариш учун сарфланадиган умумий харажатлар 23463612 минг сўмдан 26 315 068 минг сўмгача пул маблағларига эҳтиёж туғилади [6, Б. 74 - 89].

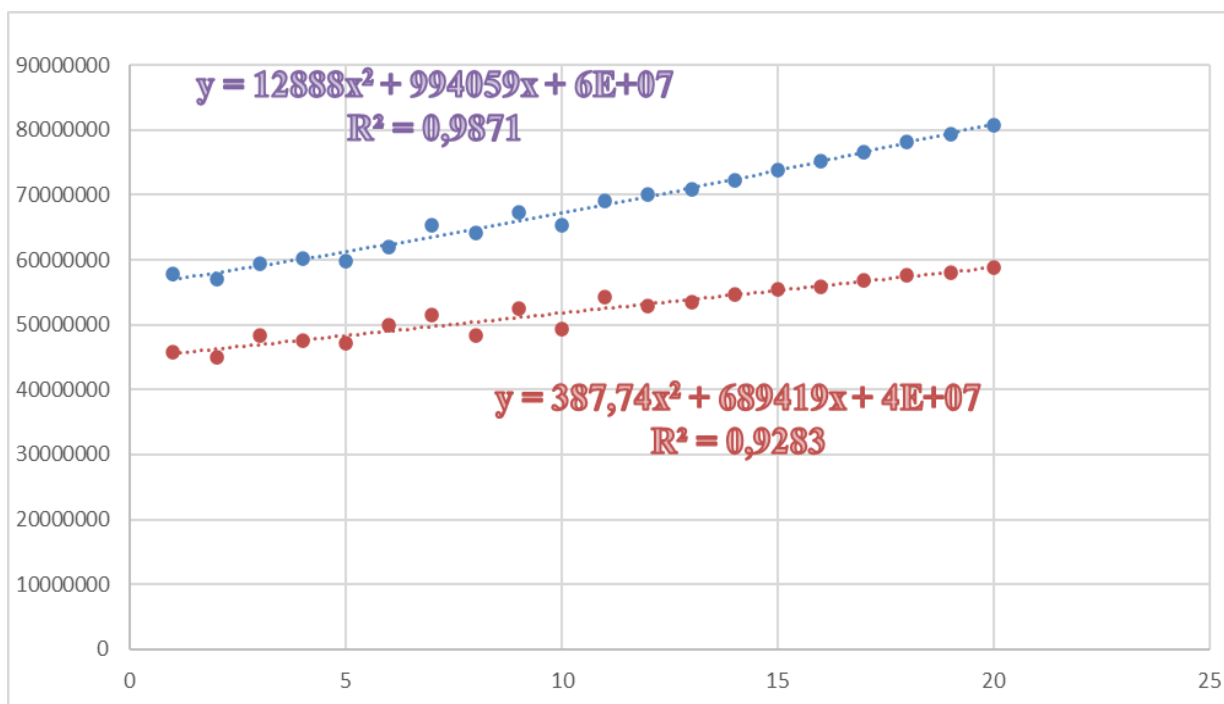
«Дўстлик дон маҳсулотлари» АЖ корхонаси барча имкониятларидан фойдаланган ҳолда инвестиция миқдорини кўпайтирмоқда. Инвестициялар миқдорининг кўпайиши ишлаб чиқариш жараёнини фаоллаштириш, инвестициялар таркибий гуруҳи сифатини яхшилаш, инвестициялар ҳажмини кўпайтириш усуллари асосида инвестиция таркибининг миқдорини оширишга бўлган таъсири натижасида иқтисодий самарадорликка эришиш мумкин.

3 – жадвал. «Дўстлик дон маҳсулотлари» АЖ нинг ун ва омихта ем маҳсулотлари бўйича ретроспектив ва прогноз кўрсаткичлари**

Йил	Ун маҳсулоти, минг сўм				Омихта ем маҳсулоти, минг сўм			
	Инвестиция ҳажми	Ун маҳсулоти ҳажми	Умумий харажатлар	Фойда	Инвестиция ҳажми	Омихта ем маҳсулоти ҳажми	Умумий харажатлар	Фойда
2011	45731077	57909487	44834389	364019	17816888	18291291	17467537	700191
2012	45010553	56997084	44127993	358283	17536169	18003099	17192323	689159
2013	48364308	59495393	47415988	373988	18304819	18792215	17945901	719366
2014	47582136	60304560	46649153	379094	18553773	19047798	18189974	729150
2015	47183547	59824732	46258379	376058	18406146	18896240	18045241	723349
2016	49905203	61956058	48926670	389455	19061886	19569440	18688124	749119
2017	51577405	65451199	50566083	411426	20137230	20673416	19742382	791379
2018	48423904	64072091	47474416	402757	19712922	20237811	19326394	774704
2019	52598540	67243643	51567196	422693	20588707	21239577	20283046	813052
2020	49381705	65394783	48413436	411071	20119871	20655596	19725364	790697
2021	54349907	69085175	53284223	434269	19632028	20154762	19247086	771525
2022	52810800	70012188	51775294	440096	23185123	23802465	22730513	911159
2023	53496812	70921646	52447855	445813	23371080	24170342	22912824	918489
2024	54660734	72335430	53588955	454700	23463612	24170314	22317661	925241
2025	55424680	73922326	54337922	464675	23587924	24351702	22911030	932184
2026	55883022	75172372	54787276	472533	23885143	24900304	23416807	951575
2027	56817567	76704585	55703497	482164	24508405	25615827	24027848	978685
2028	57560721	78253222	56432079	491899	25155212	26364837	24661973	1007054
2029	58055143	79463716	56916807	499508	25710191	27025721	25206070	1032041
2030	58892664	80783934	57737906	507807	26315068	27745853	25799086	1059285

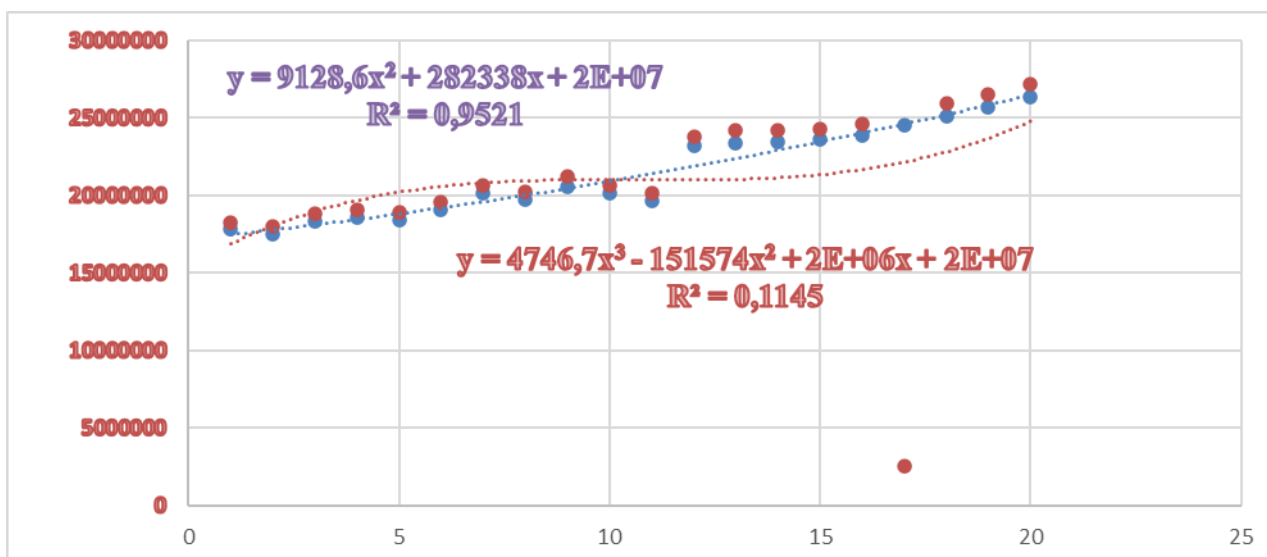
**«Дўстлик дон маҳсулотлари» АЖ нинг молиявий ва статистик маълумотлари асосида тузилган.

2–расмда 2024 йилдан 2030 йилгача давр учун корхонанинг инвестициялари ва ун маҳсулотини ишлаб чиқариш бўйича прогноз маълумотлари асосида график тузилган. Графикда ун маҳсулотини ишлаб чиқариш функциясининг кўриниши $y = 12888x^2 + 994059x + 6E^{07}$, функция билан омиллар ўртасидаги боғлиқлик $R^2 = 0,9871$; инвестициялар бўйича функция $y = 387,74x^2 + 689419x + 4E^{07}$ кўриниши ва функция билан омиллар ўртасидаги боғлиқлик $R^2 = 0,9283$ га тенг.

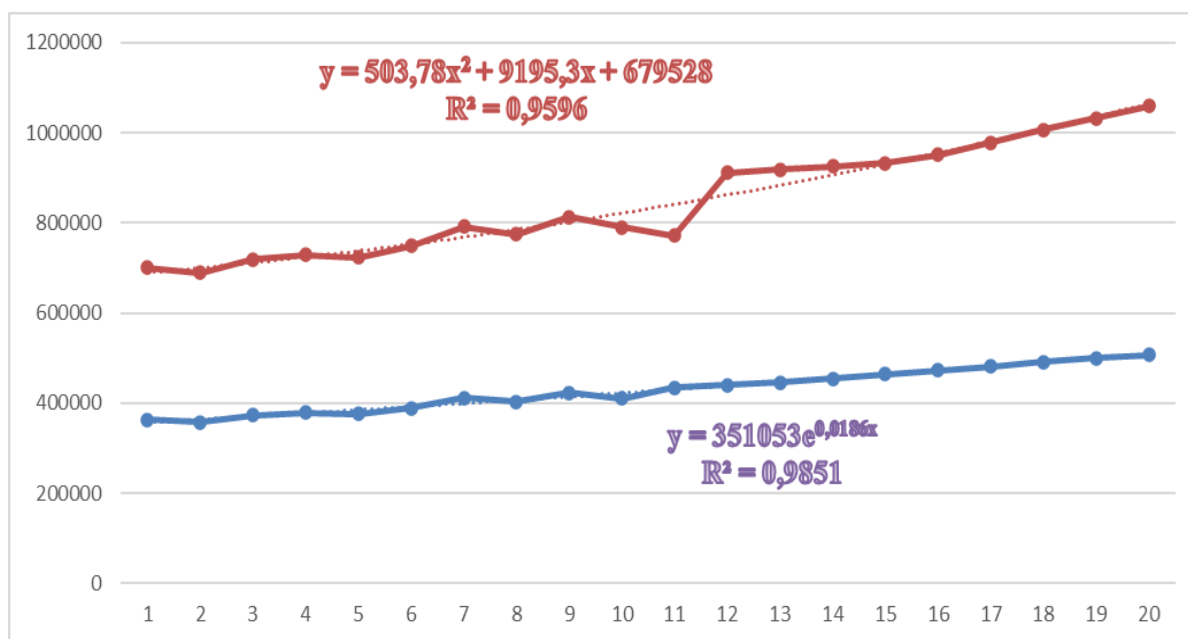
3 – расм. Ун маҳсулотини ишлаб чиқариш прогнози

3–расмда 2024 йилдан 2030 йилгача давр учун корхонанинг инвестициялари ва омихта ем маҳсулотини ишлаб чиқариш бўйича прогноз маълумотлари асосида график тузилган. Унда омихта ем маҳсулотини ишлаб чиқариш функциясининг кўриниши $y = 9128,6x^2 + 282338x + 2E^{07}$, функция билан омиллар ўртасидаги боғлиқлик $R^2 = 0,9521$; инвестициялар бўйича функциянинг кўриниши $y = 4746,7x^3 - 151574x^2 + 2E^{06}x + 2E^{07}$, функция билан омиллар ўртасидаги боғлиқлик $R^2 = 0,1145$ га тенг.

4 – расм. Омихта ем маҳсулотини ишлаб чиқариш прогнози

4–расмда 2024 йилдан 2030 йилгача давр учун корхонанинг ун ва омихта ем маҳсулотларидан олинган фойда бўйича прогноз маълумотлари асосида график тузилган. Унда ун ва омихта ем маҳсулотларидан олинган фойда бўйича функциянинг кўриниши $y = 503,78x^2 + 9195,3x + 679528$, функция билан омиллар ўртасидаги боғлиқлик $R^2 = 0,9596$; инвестициялар бўйича функциянинг кўриниши $y = 351053e^{0,0186x}$, функция билан омиллар ўртасидаги боғлиқлик эса $R^2 = 0,9596$ га тенг.

5 – расм. Ун ва омихта ем маҳсулотларидан олинган фойданинг прогнози

Маълумотларга кўра, 2011–2023 йилларда «Дўстлик дон маҳсулотлари» акциядорлик жамиятида инвестициялар (дон) айланма ҳаракатининг ун ва омихта ем маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмининг кўпайиши таъсири билан белгиланади.

Демак, «Дўстлик дон маҳсулотлари» акциядорлик жамиятида инвестициялар айланмасининг таъсири ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва ҳаракатларни камайитиришда ишлаб чиқариш ички захираларни излаш, ички салоҳиятдан оптимал фойдаланишга имконият яратар экан.

Хулоса. Инвестициялар ҳисобининг методологик жиҳатларини такомиллаштиришдан асосий мақсад ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва харажатларни камайитиришда ишлаб чиқариш ички захираларни излаш, ички салоҳиятлардан оптимал фойдаланиш, иқтисодий самарадорликни оширишдан иборат. Корхонада маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг интенсив ўсиши инвестициялар айланмаси ва таркибининг ўзгариши, ишлаб чиқаришга кучли таъсир этиш ҳисобига таъминланади. Бунда айнан инвестициялар айланмаси ва таркибининг илмий асосланиши муҳим ўрин тутди. Муаллифнинг мақсади корхонада инвестициялар айланмаси ва таркибининг ўзаро боғлиқ элементларини яхлит тизимга келтиришдан иборат.

Тадқиқотда тузилган модель ва алгоритмлар муайян давр (ой, чорак, йил) учун инвестициялар айланмаси ва таркибини тузиш учун асос бўлиб хизмат қилади ҳамда инвестициялар айланмаси ва таркибининг типик шартлари, гуруҳларда инвестициялар айланмаси ҳаракати режалашган давридаги хусусиятлари орқали улар миқдор ва сифат жиҳатдан ҳисобга олиниб умумлаштирилади.

Тадқиқотда ун ва омихта ем маҳсулотларини биргаликда ишлаб чиқаришга сарфланган инвестициялар таъсири, ун ва омихта ем маҳсулотларини биргаликда ишлаб чиқариш самарадорлигини баҳолаш билан боғлиқ қарорлар қабул қилиш механизми, корхонада ун ва омихта ем маҳсулотларини биргаликда ишлаб чиқаришнинг 2030 йилга мўлжалланган ун ва омихта ем маҳсулотлари билан боғлиқ параметрларнинг прогнози ишлаб чиқилган.

Корхонада инвестицияларнинг таъсири натижасида ун маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 22,47 фоизли бандга, омихта ем маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 32,14 фоизли бандга кўпайганлигига гувоҳ бўламиз. Бу ҳолат ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш тенденцияни юзага келтиради.

Корхонада ун ва омихта ем маҳсулотларини ишлаб чиқариш тенденциясига инвестицияларнинг 16,98 фоизга кўпайиши маҳсулотлар ҳажмининг кўпайиши ва ишлаб чиқариш самарадорлигининг ошишига олиб келади.

Корхонада ун маҳсулоти ишлаб чиқариш ҳажмининг 22,47 фоизли бандга, омихта ем маҳсулоти ишлаб чиқариш ҳажмининг 32,14 фоизли бандга кўпайиши ун маҳсулотидан олинган фойданинг 22,46 фоизга, омихта ем маҳсулотидан олинган фойданинг 31,18 фоизга ошишига олиб келар экан. Бу ҳолат корхонада ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлигини оширишида ижобий тенденцияни юзага келтиради [7; Б. 415 - 428].

Адабиётлар/Литература/References:

1. Abdullayev A.Ya. Methods of assessment and risk assessment of economic security of banks in Uzbekistan // Journal of Hunan University (Natural Sciences). Vol. 49. No. 09 September 2022. <https://johuns.net/index.php/abstract/423.html>
2. Abdullayev A.Ya. Empirical approach to assessing the reliability rating of Uzbekistan commercial banks // Journal of Hunan University (Natural Sciences). Vol. 49. No. 10 October 2022. <https://johuns.net/index.php/abstract/447.html>
3. Абдуллаев А.Я. Совершенствование научно-методических подходов к оценке риска экономической безопасности банков Узбекистана // Научный журнал «Финансовый менеджмент». № 1, 2023. <http://www.finman.ru/annotations/2023/1/>.
4. Абдуллаев А.Я. Исследование влияния структуры финансовых ресурсов на обеспечении экономической безопасности банков // Научный журнал «Финансовый менеджмент». № 2, 2022. <http://www.finman.ru/annotations/2022/2/>
5. Абдуллаев А.Я. Исследование оценки обеспечения экономической безопасности коммерческих банков в Узбекистане // Научный журнал «Финансовый менеджмент». № 4, 2022. <http://www.finman.ru/annotations/2022/4/>
6. Abdullayev A.@Abdullayev J. Improvement of scientific methodological approaches of complex production accounting in grain processing factories // The Seybold report (SCOPUS). ISSN 1533 – 9211. p. 415 – 428. DOI: 10.5281/zenodo.13986497
7. Конева А.А. Особенности прогнозирования денежных потоков сельскохозяйственных организаций // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Экономические науки - 2007 - № 3-1(51). - с 130- 136.
8. Курочкина И.П. Методологические основы программно-ориентированного анализа // Вестник Университета управления. - 2009. - № 15.
9. Лапшин П.В. Роль производственного учета в информационном обеспечении финансового менеджмента организации. // Журнал "Экономический анализ: теория и практика". - М.: Изд. дом "Финансы и кредит", 2006, № 23 (80).
10. Мирошниченко Т.А. Некоторые вопросы анализа отчета о движении денежных средств // Экономические и институциональные исследования Альманах научных трудов - Ростов н/Д Изд-во Рост ун-та, 2002. с. 83-92.
11. Павлова С.А. Особенности денежного оборота предприятий розничной торговли // Объединенный научный журнал, М., 2005. №2 (130). с. 47 – 63.

12. Прохорова Е.Л. Совершенствование управления денежным оборотом на основе развития вексельного обращения в условиях платежного кризиса. М., 1998, № 6. с. 27 – 39.
13. Сташкова И.В. Денежные потоки как объект управления финансовыми ресурсами в современных экономических условиях //Социально-экономическая и финансово-кредитная политика в регионе: тез. рег. науч.-практ. конф. -Челябинск: ВЗФЭИ, 2002. с. 110 – 116.
14. Зонова А.В. Учет и анализ кругооборота средств сельскохозяйственных предприятий / А.В. Зонова. - Киров: Изд-во ВГГУ, 2002. - 235 с.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).